

Gyvenimo ciklas

Svarbiausi 9-osios Europos
socialinio tyrimo bangos rezultatai

Svarbiausių EST
rezultatų serija

numeris

11

Gyvenimo ciklas: Svarbiausi 9-osios Europos socialinio tyrimo bangos rezultatai

Francesco C. Billari ir Luca Badolato, Bocconi universitetas
Gunhild O. Hagestad, Agder universitetas
Aart C. Liefbroer, Nyderlandų tarpdisciplinis
demografinių tyrimų institutas/Groningeno universitetas
Richard A. Settersten Jaunesnysis, Oregono valstijos universitetas
Zsolt Spéder, Vengrijos demografinių
tyrimų institutas ir Pėčo universitetas
Jan Van Bavel, Leveno universitetas

Direktoriaus žodis

Europos socialinis tyrimas (EST) yra įdomus tuo, kad į kiekvienos bangos klausimą yra įtraukiami du kintantys klausimų moduliai. Kintančius klausimų modulius, kurių tikslas yra atkreipti dėmesį į pagrindines su mokslu ar politika susijusias problemas Europoje, siūlo nepriklausomos mokslininkų grupės. Gauti apklausų duomenys papildė Europos žinių bazę, ir yra siekiama, kad jie būtų įdomūs ne tik akademinėi bendruomenei, bet ir plačiajai visuomenei. Įtraukdami siūlomus klausimų modulius į savo tyrimą, mes užtikriname, kad EST yra atvira mokslinių tyrimų infrastruktūra.

Iš pasiūlymų, gautų paskelbus viešą konkursą, yra atrenkami ir toliau plėtojami du pasiūlymai. Į EST 9-ąją tyrimo bangą (2018–2019 m.) yra įtraukti du klausimų moduliai apie teisingumą ir sąžiningumą pajamų ir gyvenimo galimybių kontekste bei apie svarbiausių gyvenimo įvykių laiką. Surinktus ir šiame leidinyje paskelbtus pastarojo modulinio klausimų duomenis analizavo ta pati mokslininkų grupė, kuri ir pasiūlė šiuos klausimus.

Atsakymų į klausimus šia tema duomenys buvo renkami ne tik atliekant 9-osios bangos tyrimą. Dauguma 2018–2019 m. vykdytoje apklausoje užduotų klausimų buvo pateikti ir EST 3-iojoje bangoje (2006–2007 m.). Tai leidžia palyginti skirtingais laikotarpiais gautus duomenis.

Šią ataskaitą parengusi Klausimyno kūrimo grupė (angl. questionnaire design team – QDT), kuriai vadovavo ekspertas Francesco Billari (Bocconi universitetas), 11-ajame svarbiausių EST rezultatų serijos numeryje pateikė įdomią ir įžvalgią analizę. Esame dėkingi už jų skirtą laiką ir įdėtą pastangas

rengiant šio modulinio klausimus ir šią puikią ataskaitą.

Mes labai didžiuojamės, kad EST Europos mokslinių tyrimų infrastruktūros konsorciumą (EST EMTIK (angl. European Research Infrastructure Consortium – ERIC)), palyginus su kitais veikiančiais Europos mokslinių tyrimų infrastruktūrų konsorciumais, šiuo metu sudaro daugiausiai narių (25). 9-ojoje mūsų tyrimo bangoje dalyvavo daugiausiai šalių (29) nuo 2012–2012 m. vykdytos 6-osios tyrimo bangos. Reikia pažymėti, kad nuo 2002 m. buvo atlikta 430 870 tiesioginių interviu 38-iose šalyse, kurių metu buvo surinkti EST duomenys.

„Google Scholar“ indeksavimo analizė atskleidė, kad mūsų tyrimo duomenys buvo panaudoti 5 429 moksliniuose straipsniuose (2003–2020 m.). Matydami tokį didelį mokslinių straipsnių, kuriuose remiamasi mūsų tyrimo duomenimis, skaičių, didžiuojamės kiekvienu, kuris prisideda prie skirtingų EST veiklos etapų.

Ypatingai už šį modulį dėkojame mūsų Centrinės mokslinės grupės nariams (angl. Core Scientific Team – CST) – Salima Douhou, Brita Dorer, Diana Zavala Rojas ir Luca Salini – kurie bendradarbiavo su Klausimyno kūrimo grupe.

Kaip visada, esame labai dėkingi mūsų rėmėjams, nacionalinėms komandoms, apklausų agentūroms, apklausėjams ir, žinoma, visiems respondentams, skyrusiems savo laiką, be kurių visas šis tyrimas būtų neįmanomas.

Rory Fitzgerald
EST EMTIK direktorius
Londono Sičio universitetas

Įvadas

„Viskam yra laikas, metas kiekvienam įvykiui po dangumi“, dainavo grupė „The Byrds“ savo dainoje „Turn, Turn, Turn“ („Sukasi, sukasi, sukasi“) XX a. 7-ajame dešimtmetyje, primindami apie tai, kad mes turime tam tikrą supratimą apie tai, kada žmogaus gyvenime turėtų įvykti svarbūs įvykiai. Grupės „The Byrds“ dainoje išsakyta mintis skambėjo dar ikimoderniais laikais. Ši mintis kildinama iš Mokytojo knygos, sukurtos dar III a. pr. m. e.

Pati visuomenių struktūra yra patemta tam tikrais scenarijais, susijusiais su gyvenimo ciklo etapų organizavimu. Kokio amžiaus jauni žmonės yra laikomi „suaugusiais“? Kokio amžiaus suaugę žmonės yra laikomi „pagyvenusiais“? Kada gyvenime turėtų įvykti svarbūs įvykiai, pavyzdžiui, kada reikėtų palikti tėvų namus, kada reikėtų įsidarbinti, kada reikėtų tapti tėvais arba kada reikėtų išeiti į pensiją? Idėjos apie tai, kaip reikėtų tvarkytis gyvenimą, taip pat susijusios su pagrindinių gyvenimo įvykių eiliškumu (pvz., ar susituokti reikėtų prieš tampant tėvais ar tapus tėvais) ir gyvenimiškų situacijų derinimu (pvz., darbo ir vaiko auginimo).

Šie scenarijai padeda planuoti gyvenimą ir sumažinti netikrumą dėl ateities. Mes naudojame juos vertindami savo ir kitų padarytą pažangą. Jei atsiliksime nuo svarbių gyvenimo etapų, tai gali įtakoti mūsų gerovę. Tai, kokio masto nukrypimai nuo šių scenarijų yra priimtini, mums daug pasako apie visuomenėje vyraujančią tolerancijos lygį. Jei tarp socialinių lūkesčių ir galimybių juos įgyvendinti yra atotrūkis,

tiesiog valdžia, tiek piliečiai gali imtis tam tikrų veiksmų, kad turimos galimybės geriau atitiktų esamą įsivaizdavimą. Todėl scenarijai yra ne tik pritaikomi atsižvelgiant į besikeičiančias aplinkybes, bet ir patys gali lemti permainas. Vyrų ir moterų gyvenimo scenarijai paprastai skiriasi. Šie skirtumai taip pat yra labai svarbūs, nes jie parodo lyčių santykius visuomenėje; mažesni skirtumai tarp moterų ir vyrų gyvenimo etapams keliamų lūkesčių rodo didesnę lyčių lygybę visuomenėje.

Duomenys, surinkti Europos socialinio tyrimo 3-iosios (2006–2007 m.) ir 9-osios (2018–2019 m.) bangų metu, yra apie gyvenimo ciklą. Tarp šių dviejų laikotarpių įvyko daug svarbių ekonominių ir institucinių pokyčių. Ypač stipriai europiečių gyvenimą šiuo laikotarpiu paveikė Didžioji recesija. Skaudžiausiai ši recesija paveikė jaunus žmones, tad jaunimo galimybių plėtra tapo vienu svarbiausių politikos iššūkių. Recesijos poveikį pajuto ir suaugusieji: atsiradę sunkumai darbo rinkoje įtakoją šeimos galimybes, ypač moterų atveju, ir sukėlė problemų, susijusių su darbo ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros išlaikymu bei lyčių lygybės užtikrinimu. Didžioji recesija kartu su paigėjusia gyvenimo trukme paskatino diskusijas apie tvarias pensijų sistemas ir aktyvų senėjimą. Kaip per tuos 12 metų pasikeitė europiečių požiūris į gyvenimo ciklą? Atsakymą į šį klausimą rasite šiame svarbiausių EST rezultatų leidinyje.

Gyvenimo ciklas

Amžius, kada vyrai ir moterys tampa suaugusiais, vidutinio amžiaus ir senais

Kaip skirtingų visuomenių nariai suvokia įžengimą į tris skirtingus gyvenimo etapus: suaugusių amžių, vidutinį amžių ir senyvą amžių? Ar vyrams ir moterims yra nustatomos skirtingos amžiaus ribos, ir ar vyrai ir moterys tuos pačius dalykus suvokia skirtingai?

Žmonės tampa „suaugusiais“ tik sulaukę 20-ies, o vyrai visose šalyse įžengia į suaugusių amžių vėliau nei moterys

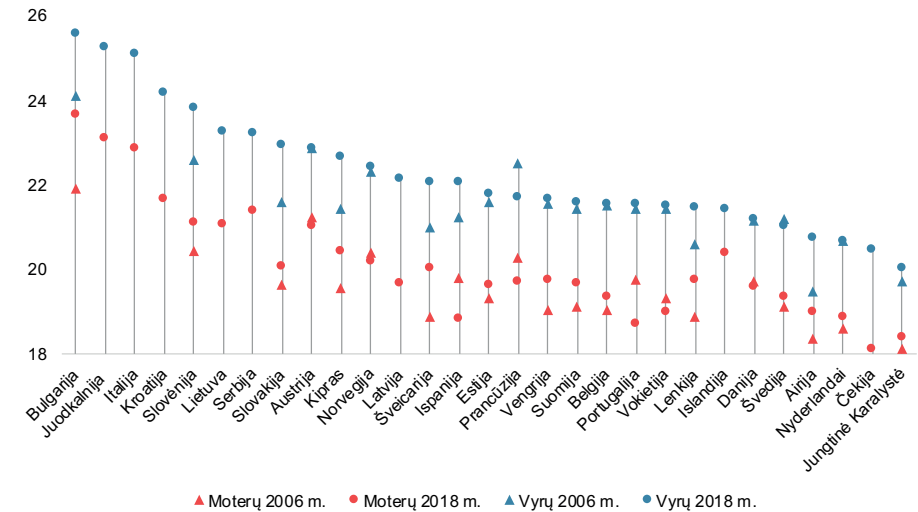
1 paveiksle pateikti duomenys rodo, kad net skirtingose kultūrose vienodai suvokiama, jog žmonės tampa „suaugusiais“ žymiai vėliau nei sulaukę 18-os, kaip tai paprastai numato įstatymas. Vidutinis suvokiamas amžius, kada žmonės tampa suaugusiais, gali skirtis iki aštuonerių metų, pradedant nuo mažiausio, t. y., 18-os metų, amžiaus (moterų atveju Jungtinėje Karalystėje ir Čekijoje) iki 26-ųjų metų (vyrų atveju Bulgarijoje). Tyrimas atskleidė visose šalyse vyraujančią nuomonę, kad vyrai tampa suaugusiais vėliau nei moterys. Nuo 2006–2007 m. iki 2018–2019 m. įsivaizduojamos suaugystės slenkstis pakilo visose šalyse, tačiau labiau moterų atveju. 12-oje šalių amžius, kada vyrai laikomi suaugusiais, yra identiškas abiejose bangose; o moterų atveju tai užfiksuota tik 7-iose šalyse. Aukščiausia amžiaus riba nustatyta tais atvejais, kai moterys vertino vyrus, o žemiausia amžiaus riba – kai vyrai vertino moteris. Abu kartus atliekant tyrimą, respondentai 16–17-oje šalių teigė, kad moterys tampa suaugusiomis nesulaukusios 20-ies metų. Priešingai nei moterų atveju, nebuvo

nei vienos šalies, kurioje moterys būtų teigusios, jog vyrai į suaugusiais tampa nesulaukę 20-ies metų. 2006–2007 m. respondentės moterys penkiose šalyse manė, kad vyrai tampa suaugusiais sulaukę 23-ų ar daugiau metų, o 2018–2019 m. ši nuomonė buvo išsakyta dvylikoje šalių. 2018–2019 m. trijose šalyse buvo manoma, kad moterys tampa suaugusiomis, kai joms sukanka 23-eji metai; 2006–2007 m. tokia nuomonė neužfiksuota nei vienoje šalyje. Akivaizdu, kad suvokimas apie tai, kada žmonės tampa suaugusiais, priklauso nuo lyties, o tai leidžia manyti, kad vyrai ir moterys skirtingai suvokia psichologinę brandą, socialinius santykius ir ekonominę nepriklausomybę.

Atskirose šalyse vyrauja skirtinga nuomonė dėl to, kokio amžiaus žmonės tampa „vidutinio amžiaus“, tačiau konkrečios šalies mastu yra manoma, kad vyrai ir moterys pasiekia šį amžių tuo pačiu metu

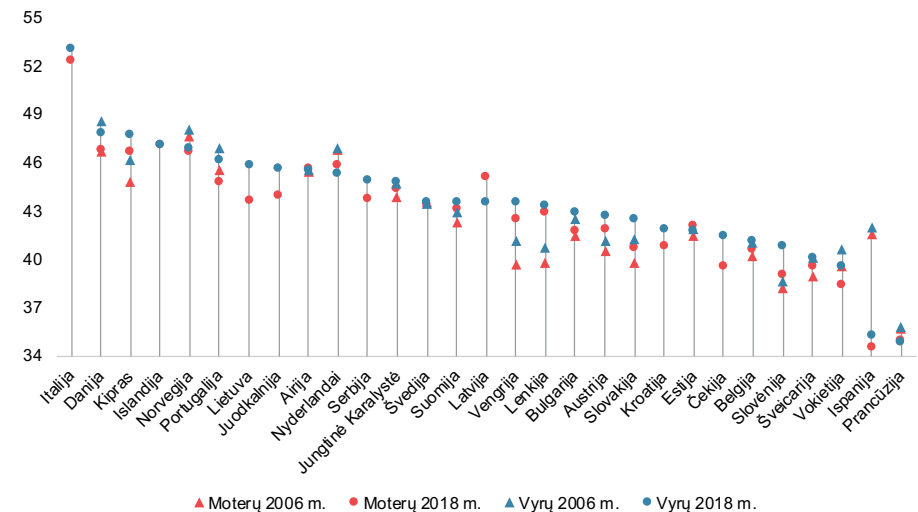
Visoje Europoje perėjimą į suaugusių amžių ir senyvą amžių iš dalies apibrėžia įstatymai ir vykdoma politika, tačiau vidutinio amžiaus ribos nėra apibrėžtos. Ar dėl to gali įvairuoti požiūriai į gyvenimo ciklą? 2 paveiksle pateikti duomenys leidžia manyti, jog šią tendenciją atskleidžia įsivaizduojamo vidutinio amžiaus diapazonas (nuo jaunesnio amžiaus pradedant 36-iais metais moterų atveju Ispanijoje iki senyvesnio 53-ejų metų amžiaus vyrų atveju Italijoje 2018–2019 m. atliktame tyrime) bei standartiniai nuokrypiai (rezultatai čia nepateikiami), kurie daugumoje šalių

1 paveikslas. Vidutinė vyrų ir moterų suaugystės pradžia, 2006–2007 m. ir 2018–2019 m.

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys: „Kokio apytiksliai amžiaus, jūsų nuomone, moterys/vyrai tampa suaugusiomis/suaugusiais?“.

2 paveikslas. Vidutinė amžiaus riba, nuo kada vyrai ir moterys pasiekia vidutinį amžių, 2006–2007 m. ir 2018–2019 m.

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys: „Kokio apytiksliai amžiaus, jūsų nuomone, moterys/vyrai pasiekia vidutinį amžių?“.

Gyvenimo ciklas

Didesnis pritarimas gyvenimui su tėvais ir gyvenimui poroje nesusituokus

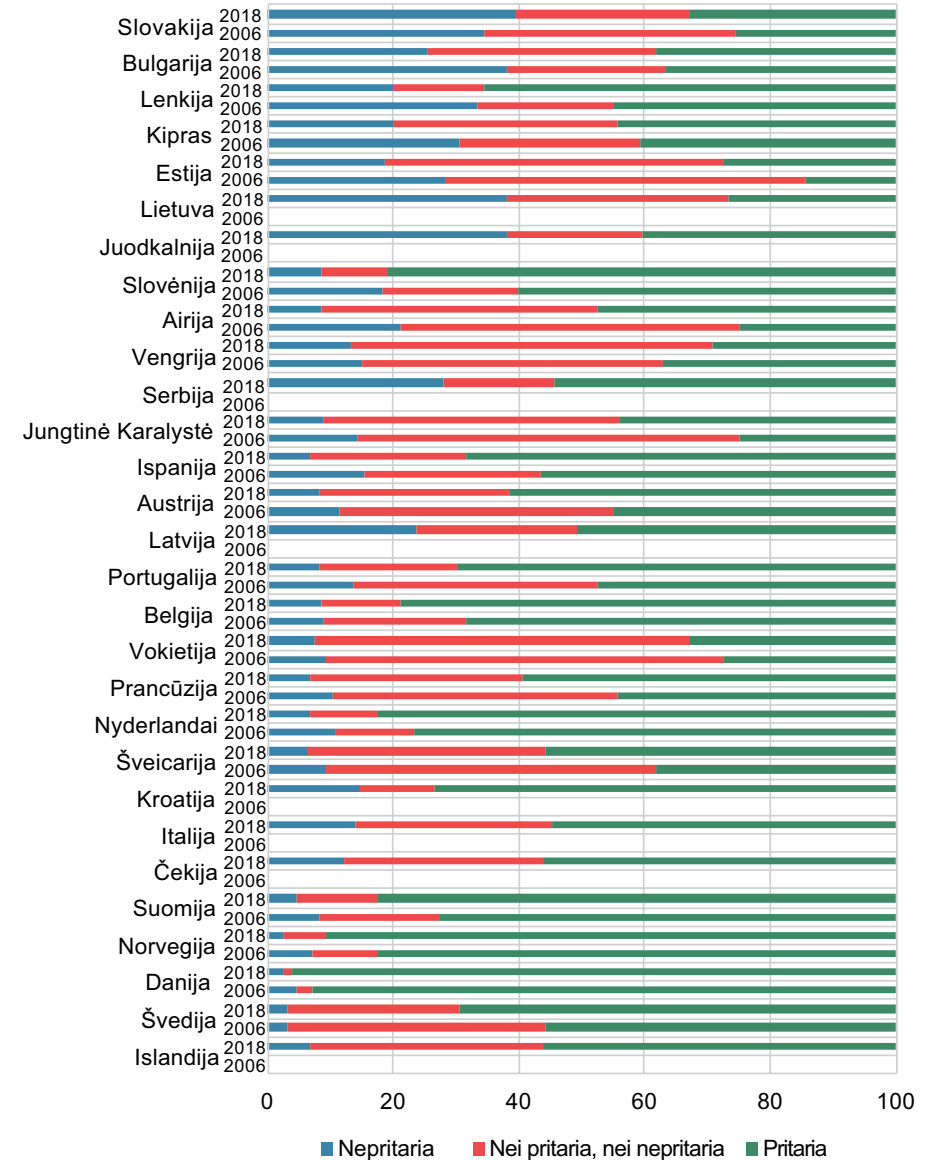
Esminis įvykis, žymintis perėjimą į suaugusių gyvenimą, yra išėjimas iš tėvų namų. 3-iosios EST bangos (2007–2008 m.) modulio rezultatai atskleidė istoriškai susiformavusius skirtumus tarp Europos šalių, susijusius su amžiumi, nuo kurio žmonės palieka tėvų namus (Billari ir Liebroer, 2010). Pietų europiečiai istoriškai ilgiau gyveno su tėvais, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais amžius, nuo kada jie palieka tėvų namus, dar pailgėjo. Dar prieš Didžiąją recesiją ši tendencija išryškėjo ir Vidurio bei Rytų europiečių tarpe. Apskritai, ilgesnis gyvenimas tėvų namuose yra ženklas, jog žmonėms sunku tapti nepriklausomais. Ši mintis aiškiai išsakyta 2014 m. britų laikraščio „The Guardian“ straipsnio antraštėje – „Priklausoma karta: pusė jaunų suaugusių europiečių gyvena su savo tėvais“ („[The dependent generation: half young European adults live with parents](#)“).

Respondentų buvo prašoma nurodyti viršutinę amžiaus ribą, nuo kurios vyrai ir moterys yra laikomi per seni gyventi su tėvais. Respondentai iš Pietų Europos ir kelių Vidurio ir Rytų Europos šalių nurodė didžiausią viršutinę amžiaus ribą (žr. 4 paveikslą). Didžiausia riba vyrų atveju Italijoje 2018–2019 m. – 34-eri metai. Nors viršutinė amžiaus riba dažniausiai yra didesnė vyrų nei moterų atveju, stebina faktas, kad svyravimai taro šalių išliko stabilūs – nuo 2007–2008 m. iki 2018–2019 m. amžiaus ribos išliko tos pačios arba neženkliai prasiplėtė. Tačiau yra keletas reikšmingų išimčių: Kipre, Portugalijoje ir kiek mažesniu mastu Estijoje viršutinės amžiaus ribos 2018–2019 m. buvo mažesnės nei 2006–2007 m.

Kiti svarbūs žingsniai suaugusių gyvenime yra stabilios partnerystės užmezgimas ir apsisprendimas gyventi kartu. Kiek europiečiai pritaria vyro/moters gyvenimui poroje nesusituokus, t. y., tam, kas anksčiau buvo laikoma „nestandartiniu“ gyvenimo poroje etapų eiliškumu, kai prieš susituokiant pradeda gyventi kartu nesusituokus? Duomenys, pateikti 5 paveiksle, rodo, kad visoje Europoje santuokos reikšmė sumenko, vis labiau yra pritariama gyvenimui poroje nesusituokus, nors nepritrimas gyvenimui poroje nesusituokus taip pat dar yra išlikęs. Panašios tendencijos išryškėja, vertinant, ar žmonės pritaria ar nepritaria, jei yra susilaukiama vaiko gyvenant poroje nesusituokus (rezultatai čia nepateikiami).

Nors pritarimas gyvenimui poroje nesusituokus auga, nurodomas tinkamiausias amžius, pasiekus kurį toks gyvenimas yra priimtinas, išlieka stabilus („daugiau nėra laikomi/-os per jaunais/jaunomis pradėti gyventi poroje nesusituokus“; rezultatai čia nepateikiami). Apatinė amžiaus riba svyruoja nuo maždaug 18-os metų (Estijoje ir Latvijoje) iki 20-ies–21-erių metų (Italijoje) ir yra atitinkamai šiek tiek didesnė vyrų nei moterų atveju, ir šis skirtumas yra maždaug vieni metai. Panašios tendencijos išryškėja ir vertinant apatinę amžiaus ribą tuoktis. Laikui bėgant, nurodomas respondentų amžius išlieka stabilus, ir išryškėjęs skirtumas tarp lyčių yra maždaug vieni metai (rezultatai čia nepateikiami). Apatinė amžiaus riba santuokos atveju yra šiek tiek didesnė nei gyvenimo poroje nesusituokus atveju.

5 paveikslas. Pritarimas gyvenimui poroje nesusituokus 2006–2007 m. ir 2018–2019 m.

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys: „Naudodamiesi šia kortele, pasakykite, kiek jūs pritariate ar nepritariate, jei moteris/vyras gyvena poroje nesusituokusi/nesusituokęs? 1. Labai nepritariu 2. Nepritariu 3. Nei pritariu, nei nepritariu 4. Pritariu 5. Labai pritariu“. Paveiksle „Labai nepritariu“ ir „Nepritariu“ bei „Labai pritariu“ ir „Pritariu“ yra apjungti į vieną.

Gyvenimo ciklas

Ar tapti tėvais? Idealiu atveju vėliau

„Tradicinėje“ trajektorijoje link suaugusių kitas gyvenimo etapas – tapimas tėvais. Šis gyvenimo pokytis yra turbūt pats reikšmingiausias tiek patiems asmenims, tiek visai visuomenei. Pastaraisiais dešimtmečiais europiečiai yra vis mažiau linkę pereiti į šį gyvenimo etapą ankstyvaisiais savo suaugusių metais. Europoje bendras gimstamumo lygis yra mažiausias iš visų geografinių pasaulio regionų: vertinant nuo XX a. 8-ojo dešimtmečio pabaigos, suminis gimstamumo rodiklis Europoje yra mažesnis nei du vaikai vienai moteriai daugumoje šalių.¹ Pagrindinė priežastis, dėl kurios toliau mažėja gimstamumas ir vaisingumo rodikliai, yra ta, jog jauni suaugę žmonės yra linkę atidėti tėvystę.

Iš 6 paveiksle pavaizduotų duomenų matyti, kad visose šalyse, kuriose duomenys buvo surinkti 2006–2007 m. ir 2018–2019 m., nurodomas vidutinis tinkamiausias amžius tėvystei išaugo tiek moterų, tiek vyrų atveju. Nenuostabu, kad vidutinis tinkamiausias amžius tėvystei moterų atveju yra mažesnis nei vyrų atveju; šis skirtumas yra maždaug dveji metai. 2018–2019 m. nurodytas tinkamiausias amžius tėvystei moterų atveju svyravo nuo 25-erių iki 28-erių metų. Jauniausias tinkamiausias amžius tėvystei nustatytas Baltijos valstybėse – Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje – bei Slovakijoje ir Bulgarijoje. Istoriskai šiose šalyse perėjimas į tėvystės etapą moterų atveju yra gana ankstyvas. Didžiausias nurodomas tinkamiausias amžius tėvystei moterų atveju yra Pietų

1. <https://population.un.org/wpp/Maps>

Europos šalyse, tokiose kaip Kipras, Italija ir Ispanija, bei Šveicarijoje, Airijoje ir Nyderlanduose.

Skirtumai tarp šalių, susiję su tinkamiausiu amžiumi tėvystei, vyrų atveju yra tam tikru mastu panašūs, tačiau išryškėja ir požymių skirtumų. Baltijos šalys yra tarp šalių, kuriose nurodomas palyginti jaunas tinkamiausias amžius tėvystei vyrų atveju, kaip išryškėjo ir moterų atveju. Prie Baltijos šalių taip pat prisijungė ir Islandija, Suomija, Danija ir Jungtinė Karalystė, kuriose respondentai taip pat nurodė jauniausią tinkamiausią amžių tėvystei vyrų atveju. Nors laikotarpiu nuo 2006–2007 m. iki 2018–2019 m. šalių eiliškumas pagal nurodomą tinkamiausią amžių tėvystei tiek vyrų, tiek moterų atveju pasikeitė, tačiau tose šalyse, kur pirmenybė teikiama santykinai ankstyvam arba palyginti vėlyvam perėjimui į tėvystės etapą, pastebimas didesnis pozicijos šiuo klausimu stabilumas.

Gimdymo atidėjimas taip pat vyrauja viršutinėje amžiaus, tinkamiausio tapti tėvais, riboje. Ši viršutinė tėvystės amžiaus riba padidėjo beveik visose šalyse, ir 2018–2019 m. ji buvo mažesnė nei 45-eri metai moterų atveju ir nuo 45-erių iki maždaug 50-ties metų vyrų atveju (7 paveikslas). Viršutinė tėvystės amžiaus riba vyrų atveju daugelyje šalių yra maždaug penkeriais metais aukštesnė nei moterų atveju.

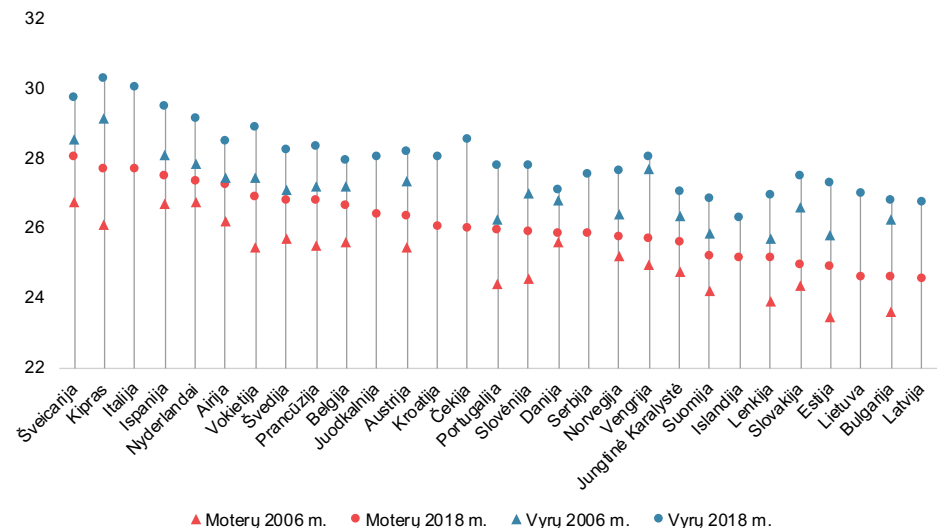
Moterų atveju, remiantis Eurostat duomenimis, galima palyginti respondentų nurodomą tinkamiausią amžių tapti motina su faktiniu amžiumi, kada moteris

gimdo pirmą vaiką (8 paveikslas). Šis palyginimas atskleidžia vyraujančią atotrūkį tarp idealaus ir realaus gyvenimo planavimo: visose Europos šalyse respondentų nurodomas tinkamiausias amžius tapti motina yra kur kas mažesnis nei faktinis amžius, kada moteris gimdo pirmą vaiką. Šis skirtumas varijuoja nuo 1,5 iki 4 metų.

Pokyčiai visoje Europoje, susiję su nurodomu didėjančiu tinkamiausiu amžiumi tapti tėvu ar motina, yra svarbūs visuomenei, nes labai tikėtina, kad tokios vyraujančios nuostatos gali turėti įtakos metiniam gimstamumo lygio mažėjimui. Yra bent dvi priežastys, leidžiančios taip manyti. Pirmą, net jei gimdymas yra

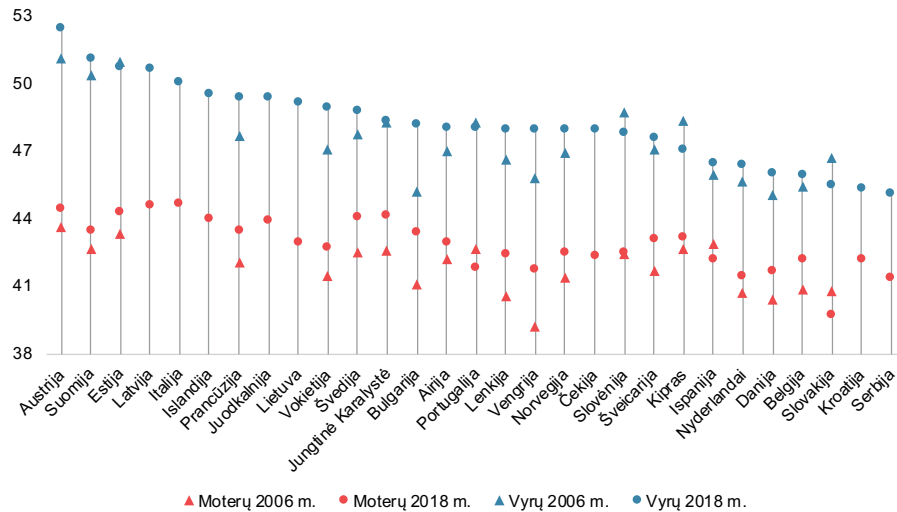
atidedamas, bet visiškai neatsisakoma minties gimdyti, metinis gimstamumo lygis vis tiek nukris. Antra, kai kurie žmonės, kurie atideda tėvystę, galiausiai netaps tėvais dėl vaisingumo problemų, santykių statuso ar kitų socialinių ir ekonominių sąlygų, dėl kurių susilaukti vaiko gali būti sudėtinga. Tėvystės atidėjimas padidino medicininių pagalbinio apvaisinimo technologijų paklausą, ir, panašu, ši tendencija išliks ateinančiais metais, tačiau pagalbinio apvaisinimo technologijos neišspręs visų vaisingumo problemų. Tolimesniuose moksliniuose tyrimuose teks analizuoti, kokios yra tokio ženklaus tinkamiausio amžiaus tėvystei ribos poslinkio priežastys bei pasekmės.

6 paveikslas. Vidutinis tinkamiausias vyrų/moterų amžius tėvystei 2006–2007 m. ir 2018–2019 m.

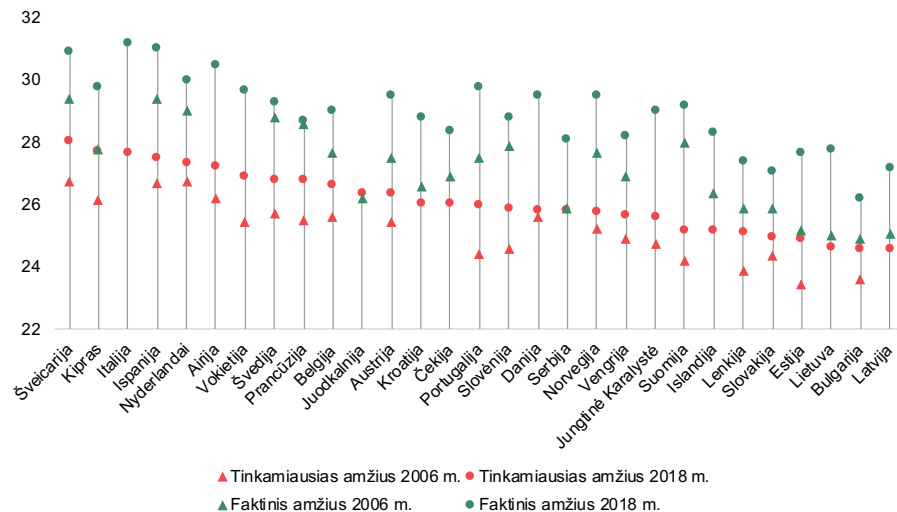
Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys: „Jūsų manymu, koks tinkamiausias merginos/vaikino ar moters/vyro amžius tapti tėvu/motina?“.

7 paveikslas. Vidutinė viršutinė tėvystės/motinystės amžiaus riba vyrų ir moterų atveju 2006–2007 m. ir 2018–2019 m.

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys: „Jūsų nuomone, nuo kokio amžiaus moteris/vyras apskritai yra per senas svarstyti galimybę susilaukti vaikų?“.

8 paveikslas. Vidutinis tinkamiausias ir faktinis amžius tapti motina 2006–2007 m. ir 2018–2019 m.

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m., vertinant tinkamiausią amžių, ir Eurostatu duomenys, vertinant faktinį amžių. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys apie tinkamiausią amžių: „Jūsų manymu, koks yra tinkamiausias merginos ar moters amžius tapti motina?“.

Gyvenimo ciklas

Europiečiai ilgina tinkamiausią amžių išeiti į pensiją

Ilgėjanti gyvenimo trukmė ir recesija paskatino diskusijas visoje Europoje apie pensijų schemų prieinamumą; daugelyje šalių buvo padidintas privalomas pensinis amžius. Kiek šie demografiniai ir politikos pokyčiai atsispindi ES gyventojų išreikštame požiūryje?

9 paveiksle pateiktas tinkamiausio vyrų pensinio amžiaus vidurkis 2006–2007 m. ir 2018–2019 m., kuris Europos šalyse labai skiriasi. 2006–2007 m. Slovėnijoje, Prancūzijoje, Belgijoje ir Vengrijoje respondentų nurodytas šio amžiaus vidurkis buvo mažesnis nei 60-imt metų, bet beveik 63-eji metai ar net daugiau Norvegijoje, Airijoje, Danijoje ir Švedijoje. Visose šalyse, kuriose buvo vykdomi abiejų EST bangų tyrimai, nurodomas vidutinis tinkamiausias pensinis amžius pailgėjo – daugumoje šalių nuo vieno iki dvejų metų, o Lenkijoje, Airijoje, Belgijoje ir Vengrijoje – dar daugiau. Įdomu tai, kad daugumoje šalių respondentų nurodomas vidutinis tinkamiausias pensinis amžius yra mažesnis nei privalomas pensinis amžius. Pavyzdžiui, Nyderlanduose, anot respondentų, vidutinis tinkamiausias pensinis amžius yra 63,5-eri metai, bet privalomas pensinis amžius šalyje yra 67-eri metai.

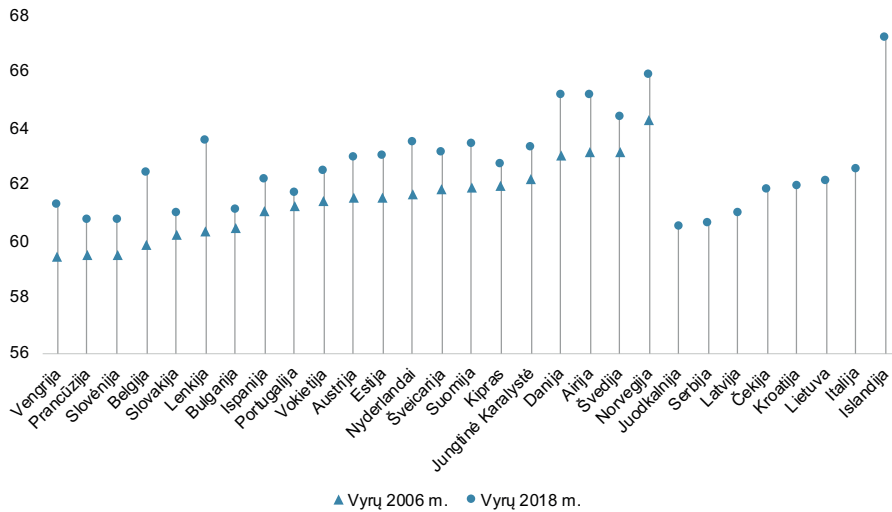
O kaip yra moterų atveju? 10 paveiksle pateikti duomenys rodo, jog respondentų nurodomas tinkamiausias moterų pensinis amžius tarp šalių skiriasi labiau nei vyrų atveju, ir yra pastebimas šio amžiaus didėjimas. 2006–2007 m. išryškėjęs verčių

skirtumas – 8 metai, t. y., nuo 55-erių metų Lenkijoje iki 63-ejų metų Norvegijoje; 2018–2019 m. šis verčių skirtumas buvo 9 metai, t. y., nuo 57-erių metų Bulgarijoje iki 66-erių metų Islandijoje. Visose šalyse ir abiejose tyrimo bangose nurodytas tinkamiausias pensinio amžiaus vidurkis yra akivaizdžiai mažesnis moterų nei vyrų atveju.

Laikotarpiu nuo 2006–2007 m. iki 2018–2019 m. skirtumai tarp nurodomo tinkamiausio vyrų ir moterų pensinio amžiaus sumažėjo, tačiau šie skirtumai vis dar išlieka akivaizdūs visose šalyse, išskyrus Portugaliją. Skirtumai tarp lyčių ypatingai ryškūs Rytų Europos šalyse, o kai kuriose Šiaurės Europos šalyse jie yra beveik nereikšmingi. Pavyzdžiui, 2018–2019 m. nurodomas tinkamiausias vyrų pensinis amžius Lenkijoje buvo 63,5-eri metai, o moterų atveju – tik 58,5-eri metai; Suomijoje ir Švedijoje šis skirtumas buvo mažesnis nei vieni metai.

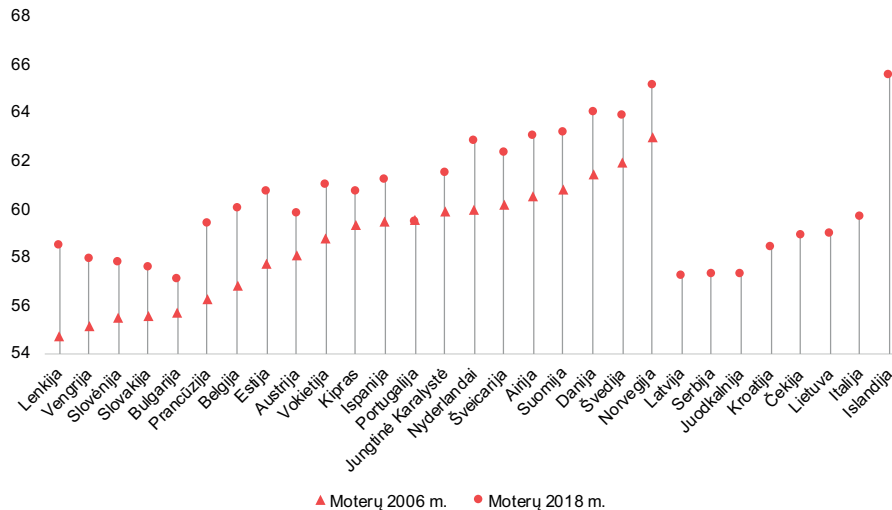
Šie rezultatai rodo, kad europiečiai dažnai norėtų išeiti į pensiją anksčiau nei tai numato jų šalies pensijų politika. Be to, pastarąjį dešimtmetį europiečių nurodomas tinkamiausias pensinis amžius padidėjo, o tai verčia manyti, kad europiečiai prisitaiko prie besikeičiančių ekonominių ir demografinių realijų. Nurodyto tinkamiausio vyrų ir moterų pensinio amžiaus skirtumai leidžia daryti prielaidą, kad daugelyje šalių požiūris į vaidmenis darbo rinkoje priklauso nuo lyties, nors šis skirtumas po truputį mažėja.

9 paveikslas. Vidutinis tinkamiausias vyrų pensinis amžius 2006–2007 m. ir 2018–2019 m.

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys: „Jūsų manymu, koks yra tinkamiausias vyro amžius visam laikui išeiti į pensiją?“.

10 paveikslas. Vidutinis tinkamiausias moterų pensinis amžius 2006–2007 m. ir 2018–2019 m.

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys: „Jūsų manymu, koks yra tinkamiausias moters amžius visam laikui išeiti į pensiją?“.

Gyvenimo ciklas

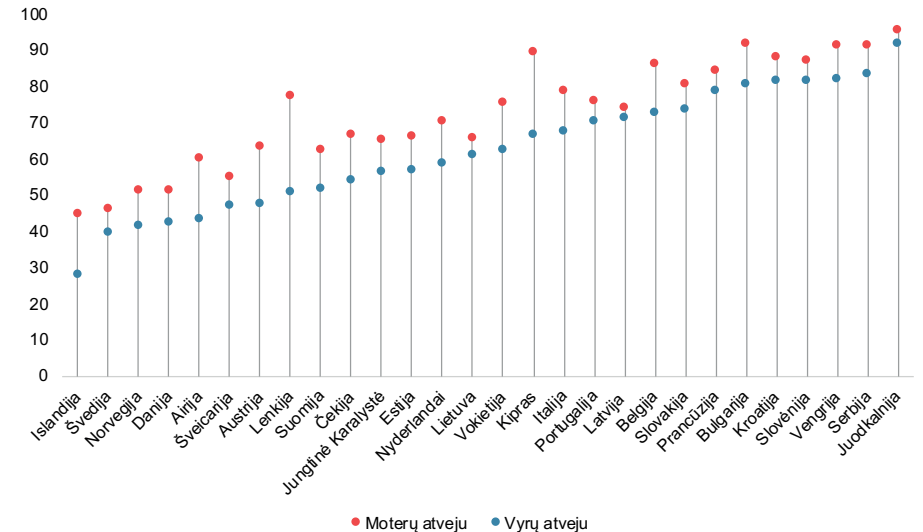
Darbas išėjus į pensiją nėra labai populiarus

Nors daugelis nori išeiti į pensiją nesulaukę pensinio amžiaus, tačiau gali būti ir priešingai. Žmonės gali norėti išlikti aktyvūs darbo rinkoje net ir sulaukę pensinio amžiaus. Pastarasis tikslas yra esminis aktyvaus senėjimo skatinimo politikos siekinys. Europiečių buvo klausiama, nuo kokio amžiaus, jų nuomone, vyrai ir moterys yra per seni dirbti 20 valandų per savaitę ar ilgiau. Nuomonės dėl konkretaus amžiaus skirtingose šalyse išsiskyrė.

11 paveiksle pateikta Europos respondentų, kurie 2018–2019 m. manė, kad moterys ir vyrai neturėtų dirbti (nei visą darbo dieną, nei dalį jos) sulaukę 70-ies metų, procentinė dalis. Didžioji dauguma respondentų Rytų Europos šalyse bei tokiose šalyse kaip Prancūzija ir Belgija mano, kad žmonės

turėtų nustoti dirbti iki 70-ies metų, o Šiaurės Europoje maždaug pusė respondentų laikosi nuomonės, kad žmonėms, sulaukusiems 70-ies metų, ir toliau turėtų būti leista dirbti. Dėl šios priežasties dauguma europiečių nemano, jog darbas sulaukus pensinio amžiaus turėtų būti skatinamas, ypačingai tose šalyse, kur gyvenimo trukmė yra trumpesnė. Tačiau kai kuriose Šiaurės ir Vakarų Europos šalyse didelė dalis respondentų mano, kad net ir sulaukę 70-ies metų, vyrai ir moterys vis dar galėtų būti aktyvūs darbo rinkoje. Pastarasis požiūris vyrauja šalyse, kur žmonėms yra mažesnis finansinis poreikis dirbti išėjus į pensiją, o tai rodo, kad ir toliau besitęsianti karjera tokiose visuomenėse yra vertinamas kaip pačių žmonių noras išlikti aktyviais vyresniame amžiuje.

11 paveikslas. Europiečių, teigiančių, kad vyrai ir moterys, sulaukę 70-ies metų, yra per seni dirbti ne visą darbo dieną (proc.), 2018–2019 m.

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga, 2018 m., ir 3-oji banga, 2006 m. Atliekant atskirų šalių analizę buvo naudojami korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertintas teiginys: „Jūsų manymu, nuo kokio amžiaus moteris/vyras apskritai yra per senas dirbti 20 valandų per savaitę ar ilgiau?“.

Gyvenimo ciklas

Išvados

Duomenys, surinkti 9-osios (2018–2019 m.) ir 3-osios (2006–2007) tyrimo bangos metu, leido išryškinti didelius gyvenimo scenarijų skirtumus visoje Europoje. Apskritai reikia pažymėti, kad žmonės vis dažniau yra linkę atidėti perėjimą į kitus gyvenimo etapus; ši tendencija yra plačiai paplitusi. Be to, nors dėl lyčių revoliucijos moterų ir vyrų gyvenimai supanašėjo labiau, yra pavyzdžių, kai gyvenimo scenarijai moterų atveju vis dar ženkliai skiriasi nuo vyrų gyvenimo scenarijų. Tai akivaizdu vertinant amžių, nuo kurio tiek vyrai, tiek moterys yra laikomi „suaugusiais“, „vidutinio amžiaus“ ir „senais“. Mūsų tyrimas taip pat atskleidė akivaizdų atotrūkį, susijusį su suvokimu, kada reikėtų susilaukti pirmojo vaiko: idealai ir tai, kaip yra iš tikrųjų, sistemingai skiriasi – manoma, kad tapti tėvais jaunesniame amžiuje yra geriau, tačiau pastebima priešinga tendencija. Pastebėjome, jog visose visuomenėse vis labiau toleruojamas gyvenimas poroje nesusituokus. Galiausiai mūsų tyrimo rezultatai atskleidė atotrūkį tarp tinkamiausio amžiaus išeiti į pensiją ir amžiaus, kada galima arba privaloma išeiti į pensiją; pastarasis yra didesnis nei respondentų nurodomas tinkamiausias amžius.

Ar šie gyvenimo scenarijai taps stabilesni po Didžiosios recesijos sukretimų? Greičiausiai ne. Dabar

mums derėtų susitelkti į Covid-19 pandemijos, turinčios tiek trumpalaikių, tiek ilgalaikių pasekmių gyvenimo planavimui, valdymą (Settersten ir kt., 2020); pavyzdžiui, dėl šios pandemijos žmonės gali būti labiau linkę atidėti tokius gyvenimo etapus kaip mokslų baigimas, partnerystės užmezgimas ir tėvystė (Aassve ir kt., 2020). Ir toliau gali didėti atotrūkis tarp idealų ir realaus gyvenimo planavimo, ir dėl šių neatitikimų gali tekti imtis politinių veiksmų. Tik nuo politinės krypties Europos visuomenėse priklausys, ar tolerancija įvairovei ir tam tikrų gyvenimo įvykių atidėjimui augs, ar bus sulaukta priešingos reakcijos.

Pandemija mums leido suprasti, kad šiuolaikinio gyvenimo eiga dažniausiai grindžiama nuspėjamumo prielaida. Tačiau dabar esame priversti suabejoti šia prielaida iš esmės. Mes nežinome, kiek laiko Covid-19 išliks tarp mūsų, ir kaip tai įtakos suvokimą apie „įprastą, nuspėjamą gyvenimą“ skirtingose visuomenėse ir skirtingose kartose. Išaugo poreikis atlikti lyginamuosius skirtingų kontinentų, socialinės politikos režimų, demografinių sąlygų bei vyrų ir moterų kohortų tyrimus.

Kaip niekada anksčiau, bus svarbu atlikti gyvenimo ciklo stebėseną atkreipiant dėmesį tiek į žmonių lūkesčius, tiek į jų realų elgesį.

Gyvenimo ciklas

Literatūra

Aassve, A., Cavalli, N., Mencarini, L., Plach, S., & Livi-Bacci, M. (2020). The COVID-19 pandemic and human fertility. *Science*, 369(6502), 370–371.

Billari, F. C., & Liefbroer, A. C. (2010). Towards a new pattern of transition to adulthood? *Advances in Life Course Research*, 15(2–3): 59–75. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2010.10.003>

Settersten, R. A., Jr., Bernardi, L., Härkönen, J., Antonucci, T. C., Dykstra, P. A., Heckhausen, J., Kuh, D., Mayer, K. U., Moen, P., Mortimer, J. T., Mulder, C. H., Smeeding, T. M., van der Lippe, T., Hagestad, G. O., Kohli, M., Levy, R., Schoon, I., & Thomson, E. (2020). Understanding the effects of Covid-19 through a life course lens. *Advances in Life Course Research*, 45(September), 1-11 (Advance Access). <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2020.100360>

EST duomenys ir rezultatai

Sužinokite daugiau apie Europos socialinį tyrimą

Vykdam EST Europos socialinį tyrimą (EST), nuo 1-osios tyrimo bangos 2002–2003 m. buvo atliktas 428 437 tiesioginiai interviu. Visą dokumentaciją ir duomenis, kurie buvo surinkti vykdam vėlesnių bangų tyrimus iki 9-osios bangos (2018–2019 m.) ir įskaitant šios bangos tyrimą, galima peržiūrėti ar atsisiųsti tinklalapyje www.europeansocialsurvey.org.

2013 m. EST buvo suteiktas Europos mokslinių tyrimų infrastruktūrų konsorciumo (EMTIK) statusas, o tai reiškia, kad visi dalyviai prisideda prie projekto biudžeto. 9-ojoje EST bangoje dalyvavo ir duomenis pateikė 27 šalys, įskaitant 23 EST EMTIK narius. Šio leidinio rengimo metu tai buvo didžiausias EST EMTIK narių, dalyvavusių EST bangoje, skaičius.

Naudodamiesi žemiau aprašytais įrankiais – EduNet ir NESSTAR – jūs galite prisijungti prie daugiau nei 160 000 žmonių, kurie užsiregistravo, kad gautų prieigą naudotis EST duomenimis.

EST duomenų pagrindū 2003–2018 m. buvo parengti 4 417 straipsnių akademinuose žurnaluose, knygų ir knygų skyrių, konferencijų pranešimų.

NESSTAR

EST duomenų analizei internete naudojamas NESSTAR internetinis duomenų analizės įrankis. Visą jo dokumentaciją galima rasti NSD – Norvegijos tyrimų duomenų centro tinklalapyje (nesstar.com).

Svarbiausių EST rezultatų serija

Šis numeris yra vienuoliktasis mūsų svarbiausių rezultatų leidinių serijos numeris. Visus žemiau nurodytus vienuolika numerių galima parsisiųsti iš EST tinklalapio:

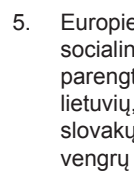
1. Pasitikėjimas teisingumu (taip pat parengta kroatų ir suomių kalbomis).

2. Požiūriai į gerovę Europoje (taip pat parengta Kipro graikų, kroatų, turkų ir ukrainiečių kalbomis).

4. Kaip europiečiai supranta ir vertina demokratiją (taip pat parengta albanų, bulgarų, italų, lietuvių, slovakų ir vokiečių kalbomis).

5. Europiečių asmeninė ir socialinė gerovė (taip pat parengta albanų, italų, lietuvių, prancūzų, rusų, slovakų, slovėnų, švedų ir vengrų kalbomis).

3. Ekonominė krizė, darbo kokybė ir socialinė integracija (taip pat parengta serbų kalba).

6. Sveikatos socialinė nelygybė ir jos veiksniai (taip pat parengta airių gėlių, danų, ispanų, lietuvių, portugalų, prancūzų, rumunų, slovėnų ir vokiečių kalbomis).

7. Požiūriai į imigraciją ir jų kontekstas (taip pat parengta ispanų, kroatų, lietuvių, norvegų, prancūzų, slovėnų, suomių, vokiečių ir žydų kalbomis).

8. Europiečių požiūriai į gerovę: praeitis, dabartis ir ateitis (taip pat parengta bulgarų, ispanų, lietuvių, prancūzų ir vokiečių kalbomis).

9. Europiečių požiūriai į klimato kaitą ir energijos išteklius (taip pat parengta ispanų, lietuvių, prancūzų, slovakų ir vokiečių kalbomis).

10. Teisingumas ir sąžiningumas Europoje (taip pat parengta bulgarų, lietuvių, prancūzų ir vokiečių kalbomis).

Rezultatus pristatančios brošiūros

Šie EST rezultatus pristatantys leidiniai yra paskelbti vieši ir juos galima parsisiųsti. Šiuose leidiniuose pateikiamos kai kurių straipsnių, kuriuos parengė nepriklausomi mokslininkai, remdamiesi EST duomenimis, santraukos.

Tiriant visuomenės požiūrius, informuojant viešąją politiką: atrinkti pirmųjų trijų tyrimo bangų rezultatai

Tiriant visuomenės požiūrius, informuojant viešąją politiką: atrinkti pirmųjų penkių tyrimo bangų rezultatai (taip pat parengta bosnių, latvių ir liuksemburgiečių kalbomis)

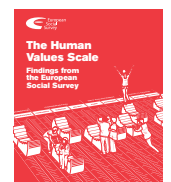
Tiriant visuomenės požiūrius, informuojant viešąją politiką: atrinkti pirmųjų septynių tyrimo bangų rezultatai (taip pat parengta bulgarų kalba)

Europiečių gerovės įvertinimas ir aptarimas: Europos socialinio tyrimo rezultatai (taip pat parengta estų kalba)

Žmogiškųjų vertybių skalė: Europos socialinio tyrimo rezultatai

Apie EST

EST yra kas dvejus metus daugiau nei 30-yje Europos šalių nuo 2002 m. atliekama apklausa apie šių šalių gyventojų požiūrius, įsitikinimus ir elgseną.

Tyrimo duomenų rinkiniai apima beveik 430 000 interviu, atliktų kas dvejus metus apklausiant vis naujas skerspjuvius imtis.

Nuo 2013 m. Europos socialinis tyrimas veikia kaip Europos mokslinių tyrimų infrastruktūros konsorciumas (EST EMTIK).

EST temos:

- Pasitikėjimas institucijomis
- Politinis dalyvavimas
- Sociopolitinės vertybės
- Moralinės ir socialinės vertybės
- Socialinis kapitalas
- Socialinė atskirtis
- Tautinis, etnis ir religinis tapatumas
- Sveikata ir gerbūvis
- Demografinė sudėtis
- Išsilavinimas ir užimtumas
- Finansinė padėtis
- Namų ūkio padėtis
- Požiūriai į gerovę
- Pasitikėjimas baudžiamuoju teisingumu
- Diskriminacijos dėl amžiaus raiška ir patirtys
- Pilietiškumas, dalyvavimas ir demokratija
- Imigracija
- Šeima, darbas ir gerbūvis
- Ekonominė moralė, teisingumas ir sąžiningumas
- Gyvenimo ciklo organizavimas
- Klimato kaita ir energijos išteklių
- Žmogiškųjų vertybių skalė

9-ojoje Europos socialinio tyrimo bangoje, vykdytoje 2018–2019 m., dalyvavo 27 šalys.

Nariai: Austrija, Belgija, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Čekija, Estija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Vengrija, Airija, Italija, Latvija, Lietuva, Nyderlandai, Norvegija, Lenkija, Portugalija, Slovakija, Slovėnija, Švedija, Jungtinė Karalystė. **Stebėtojas:** Šveicarija. **Kiti dalyviai:** Juodkalnija, Serbija, Ispanija.

Tarptautinės patariamiosios EST EMTIK Generalinės Asamblėjos grupės yra Metodų patariamoji taryba (MAB), Mokslinė patariamoji taryba (SAB) ir Finansų komitetas (FINCOM). EST EMTIK buveinė yra Londono Sičio universitete, Jungtinėje Karalystėje.

EST EMTIK Centrinę mokslinę grupę sudaro GESIS – Leibnico socialinių mokslų institutas, Vokietija; Katalikiškasis Leveno universitetas, Belgija; NSD – Norvegijos tyrimų duomenų centras, Norvegija; SCP – Nyderlandų socialinių tyrimų institutas, Nyderlandai; Pompeu Fabra universitetas, Ispanija; Esekso universitetas, Jungtinė Karalystė; Liubianos universitetas, Slovėnija.

Nacionaliniame koordinatorių forume dalyvauja EST nacionaliniai koordinatoriai iš visų tyrime dalyvaujančių šalių.

europeansocialsurvey.org

esswellbeingmatters.org

twitter.com/ESS_Survey

facebook.com/EuropeanSocialSurvey

linkedin.com/european-social-survey

youtube.com/EuropeanSocialSurvey

2021 m. birželis

Leidinio lietuvių kalba mokslinės redaktorės – Ligita Šarkutė ir Gintarė Vazonienė, Vytauto Didžiojo universitetas.

Iš anglų kalbos vertė Donata Berūkštienė, Vytauto Didžiojo universitetas.

Leidinį išleido EST EMTIK

stefan.swift@city.ac.uk

